

VÜQAR RƏHİMZADƏ

siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: TarixVeOnunProblemleri@gmail.com

MƏTBUATIN AZAD FƏALİYYƏTİNƏ SIYASI-HÜQUQİ TƏMINAT

Açar sözlər: dövlət, söz, mətbuat, azad fəaliyyət, siyasi-hüquqi təminat, liberalizm, informasiya

Ключевые слова: государство, слово, печать, свободные политические и правовые гарантии, либерализм, информация

Keywords: state, wordpress, freepolitical and legal guarantees, liberalism, information

Azərbaycan Respublikasında söz, fikir, məlumat, o cümlədən mətbuat azadlığının, plüralizmin inkişaf etdirilməsi hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun əsas vəzifələrindən biridir. Dövlətin informasiya və mətbuat siyasəti Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmuş söz, fikir və məlumat azadlığının, vətəndaşların informasiya əldə etmək hüququnun ardıcıl və tam təmin edilməsinə yönəlmişdir. Kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına və mətbuata dövlət dəstəyi cəmiyyətdə söz azadlığını, insanların obyektiv informasiya əldə etmək hüququnu, həmçinin kütləvi informasiya vasitələrinin və mətbuatın müstəqilliyini təmin etmək məqsədilə dövlət tərəfindən müəyyən olunan təşkilati-texniki, hüquqi, iqtisadi və digər tədbirlərin məcmusunu əks etdirir.

Müstəqillik illərində əldə edilmiş nailiyyətlər Azərbaycanda demokratik təsisatların inkişafına mühüm töhfə vermişdir. KİV-in sərbəst fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün qanunvericilik bazası tam təkmilləşdirilmiş və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır. 1999-cu ildə qəbul edilmiş “KİV haqqında” qanun, 2005-ci ildə qəbul edilmiş “İnformasiya əldə etmək haqqında” qanun və digər qanunlar KİV-in hərtərəfli inkişafına təminat yaratmışdır. KİV-in kəmiyyətinə görə, bu gün Azərbaycan MDB ölkələri arasında lider mövqelərdən birini tutur.

Demokratik inkişaf yoluna keçən ölkələrdə qərarlaşan münasibətlər sistemi üçün plüralizm, tolerantlıq, liberalizm, azad düşüncə və s. kimi dəyərlərin bütün anlamlarda kəşimə nöqtəsi insan amilidir. Baxış tərzindən asılı olmayaraq, hər bir təhlilçi bu kimi ümumqəbul olunmuş keyfiyyətlərin açıqlanmasında insan fenomeni ilə qarşılaşır. Bunun da obyektiv əsası var və ondan ibarətdir ki, ictimai münasibətlərin subyektivi özünün tələbatları, mənafeləri və digər özəl xüsusiyyətləri ilə çıxış edən insandır. İnsan sivilizasiyanın bütün mərhələlərində təbiətlə, daha sonra ictimai quruluşlarının ziddiyyətləri ilə, insanlar arasında münasibətlərin paradoksları ilə, dövlətlərarası münasibətlərdən irəli gələn qarşıdurmalar ilə, nəhayət, elm və texnikanın inkişafının nəticələri ilə toqquşmuşdur. Hər bir halda isə pozulan insan haqları və bu haqların məcmusu olan insan ləyaqətinin aşağılanması olur. Tarixən dinamik şəkildə dəyişən situasiyaların xarakterindən asılı olaraq, insan haqlarının reallaşması və təsbiti mexanizmləri, formaları çeşidli olması ilə xarakterikdir. İnsan cəmiyyətin inkişafının hər bir mərhələsində fərqli istehsal münasibətləri, sosial tənzimləyici, hüquqi-normativ, mənəvi-mədəni kimi məhdudlaşdırıcı normalar ilə üz-üzə qalmışdır. Bu normalar əksər hallarda cəmiyyətin imkanlı təbəqələrinin mənafeələrinə çevrilmişdir ki, nəticə olaraq insan hüquqsuzluğu presedenti yaranmışdır. Əvvəlki mərhələdə epizodik olan bu hal sonrakı tarixi epoxalarda mahiyyət xarakteri almışdır.

Məlumdur ki, Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra özünün müstəqil Konstitusiyasını yaratdı. 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi (referendum) ilə yaradılmış bu Konstitusiyanın memarı ulu öndər Heydər Əliyev olmuşdur. Konstitusiyanın xalqa verdiyi çox ciddi azadlıq hüquqlarından biri mətbuatla, söz, fikir azadlığı ilə bağlıdır. Konstitusiyanın 47-ci maddəsinin I bəndində deyilir: "Hər kəsin fikir və söz azadlığı vardır" (1, 575). Azərbaycan vətəndaşına verilən bu hüquq, əsasən, KİV vasitəsilə həyata keçirilir. Ona görə də Azərbaycan Konstitusiyasının qeyd etdiyimiz müddəasının II bəndində deyilir: "Kütləvi informasiya vasitələrinin azadlığına təminat verilir. KİV-də, o cümlədən mətbuatda dövlət senzurası qadağandır" (1, 575). Konstitusiyanın bu təminatı ölkədə "KİV haqqında", "Məlumat azadlığı haqqında", "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında", "Müəlliflik hüququ haqqında", "Rəhbərlik haqqında", "Dövlət sirri haqqında", "Televiziya və radio verilişləri haqqında", "İctimai teleradio haqqında" və s. qanunların meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Bütün bunlarla bərabər, ulu öndər Heydər Əliyev "Azərbaycan Respublikasında söz, fikir və məlumat azadlığının təmin edilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında", "Kütləvi informasiya vasitələrinə dövlət qayğısının artırılması haqqında" fərmanlar imzalamışdır. Bütün bunlar ölkədə söz və mətbuat azadlığına dövlətin verdiyi təminatdır.

Müasir mərhələdə Azərbaycanda KİV-lə bağlı qanunlar Avropa standartlarına cavab verir. Hazırda KİV biliklərin və siyasi cəhətdən mühüm məlumatların yayılmasının başlıca daşıyıcısıdır. KİV bir sıra əhəmiyyətli funksiyalar həyata keçirir. Bu funksiyalar aşağıdakılardır: vətəndaşların məlumatlandırılması, təhsil, sosiallaşma, nəzarət, integrasiya, səfərbərtmə və s.

KİV-in hər hansı istiqamətdə baş verən dəyişikliklərə xidmət vasitəsi kimi çıxış etməsi son nəticədə konkret ictimai-tarixi şəraitlə şərtlənən vəzifə və tələblərdən irəli gəlir. KİV məhz dəyişikliklərə imkan yaradan vasitə və əlavə kimi səciyyəlidir. Vətəndaşların siyasi cəhətdən məlumatlanmağa daxil tələbatı ilə KİV-in fəaliyyətinin əhəngdarlığı mühüm sosial məna kəsb edir. KİV ictimai şüurun inkişafına faydalı və yaradıcı təsir göstərir, fəal düşünən ləyaqətli insan şəxsiyyətinin tərbiyələndirilməsində özünəməxsus rol oynayır.

Azərbaycanda söz və mətbuat azadlığının təmin olunması, dövlət orqanları ilə kütləvi informasiya vasitələri arasında münasibətlərin nizamlanması funksiyasını yerinə yetirən, 2003-cü il martın 15-də jurnalistlərin birinci qurultayında yaradılan Mətbuat Şurası (MŞ) fəaliyyət göstərir. MŞ dövlət strukturları, qəzet və jurnalların redaksiyaları və jurnalist təşkilatları tərəfindən təsis edilmişdir. Məqsəd jurnalist standartlarına uyğun olaraq, Azərbaycan mətbuatının keyfiyyətinin və onun elan olunmuş azadlığının, cəmiyyətin informasiya əldə etmək hüququnun qorunması, jurnalistlərin peşə etikası Kodəsinin tələblərinə əməl etməsinə ictimai nəzarətin həyata keçirilməsi, KİV-in fəaliyyət sahələrində baş verən münaqişələrin məhkəməyə qədər həll variantlarının araşdırılması, mətbuatın davranışı ilə əlaqədar verilmiş şikayətlərin qəbulu, araşdırılması və bununla bağlı qərarların çıxarılması və s. məsələlərdən ibarətdir. MŞ-nin yaradılması Azərbaycan mətbuatında yeni bir mərhələnin başlanğıcını qoydu.

Bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da KİV sahəsində müəyyən problemlər mövcuddur. Bu problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə mühüm işlər həyata keçirilir. Son illərə diqqət yetirək. Prezident İlham Əliyevin 2008-ci il 31 iyul tarixli Sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasında kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi Konsepsiyası" təsdiqləndi. Sənədin təsdiqlənməsi ilə milli mətbuatın problemlərinin həllində

keyfiyyətə yeni mərhələnin başlanğıcı qoyuldu. Dövlət orqanları ilə kütləvi informasiya vasitələri arasında səmərəli əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi, KİV-lərin iqtisadi müstəqilliyinin və jurnalistlərin peşəkarlığının artırılması, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunda mətbuatın rolunun gücləndirilməsi məqsədilə təsdiqlənən bu sənəddə qeyd edildiyi kimi, dövlətin informasiya siyasətinin başlıca vəzifələrindən biri kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyətində şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət maraqlarının tarazlaşdırılmasına yönəlmiş hüquqi, iqtisadi, təşkilati və texnoloji tədbirlərin müəyyən edilməsidir. Konsepsiyaya uyğun olaraq ölkə Prezidentinin 3 aprel 2009-cu il tarixli Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondu (KİVİDDF) yaradıldı. Məqsəd müstəqil mətbuatın inkişafını təmin etmək, mətbuatın maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, jurnalistlərin sosial vəziyyətini yaxşılaşdırmaqdır. Lakin ötən 2010-cu il mətbuat tarixində daha mühüm hadisələrlə yadda qaldı. Növbəti "Azərbaycan milli mətbuatının 135 illiyi ilə əlaqədar tədbirlərin maliyyələşdirilməsi və Azərbaycan Respublikasının kütləvi informasiya vasitələrinə birdəfəlik maliyyə yardımının göstərilməsi haqqında", "Mətbuat işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi tədbirləri haqqında", həmçinin milli mətbuatın inkişafındakı xidmətlərinə görə, 100-ə yaxın jurnalistin fəxri adlarla təltif olunması haqqında sərəncamlar bu qayğının davamlılığını təsdiqləyir və qələm sahibləri üçün böyük mənəvi dividenddir. Onların peşələrinə belə diqqətli yanaşması şübhəsiz ki, gələcək fəaliyyətlərinə müsbət təsir göstərir. Jurnalistlərin mənzil problemlərinin həlli ilə bağlı imzalanmış Sərəncam isə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə ayrılmış 5 milyon manat məbləğində vəsait mətbuat tarixində müsbət mənada böyük bir hadisə idi. Mətbuata dövlət tərəfindən qayğının bu səviyyədə olduğu halda, onun dəyərləndirilməsi vacib məqamlardandır. Bu mənada, 2010-cu ildə "RUH" Azərbaycan Jurnalistləri Müdafiə Komitəsinin "Jurnalistlərin dostu" mükafatı ilə bağlı keçirdiyi sorğunun nəticələri jurnalist ictimaiyyətinin obyektiv yanaşma tərzinin təsdiqi baxımından müstəsna səciyyə daşıdı. Keçirilən sorğunun nəticələrinə uyğun olaraq Prezident İlham Əliyevin "Jurnalistlərin dostu" nominasiyasının qalibi olması tamamilə təbii hal idi və hər bir sağlam düşüncəli jurnalistin ürəyindən olan bir istək idi. Hüquqi dövləti azad mətbuatsız təəvvür etmək mümkün deyil. Azərbaycanda yüzlərlə mətbuat orqanı fəaliyyət göstərir. Yüzdən çox həftəlik, 40-a yaxın gündəlik qəzet nəşr edilir, təxminən 10 ümumrespublika telekanalı fəaliyyət göstərir. Azərbaycanda internetin yayılması çox sürətlə gedir və əlbəttə ki, bu dövlət siyasəti olmasaydı, proses sürətlə getməzdi."

KİV-lərin inkişafına dövlət dəstəyinin əsas məqsədi vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesində onların mühüm rolunu nəzərə almaqla, fikir, söz və mətbuat azadlığını inkişaf etdirmək, KİV-lərin müstəqilliyini dəstəkləmək, redaksiyalara yardım mexanizmini təkmilləşdirmək, informasiya sektorunda yeni informasiya, kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqini stimullaşdırmaq, cəmiyyət və KİV arasında səmərəli əməkdaşlığı gücləndirmək və sairdir. Fondun əsas vəzifəsi söz və məlumat azadlığının təmin edilməsini, KİV-lərin inkişaf etdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş müddələrin həyata keçirilməsini, habelə KİV-lərin proqram, layihə və digər tədbirlərini maliyyələşdirməkdən ibarətdir. 2009-cu ildə Fond üçün Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsindən 1,3 milyon manat vəsait ayrılmışdır. 2010-cu ilin büdcəsində bu vəsait 2 milyon manata kimi artırılmış, 2011-2013-cü illərdə də artırılmış və gələcəkdə də bu vəsaitin davamlı şəkildə artırılması nəzərdə tutulur.

«Azərbaycan Respublikasında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin inkişafına Dövlət Dəstəyi Konsepsiyası»nın qəbulunda əsas məqsəd vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesində fikir, söz, mətbuat azadlığının inkişafını, KİV-lərin müstəqilliyini təmin etməkdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında KİV-lərin inkişafına Dövlət

Dəstəyi Fondunun yaradılması demokratiyanın əsas tələbləri olan mətbuatın müstəqilliyinin təminatına, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə diqqəti artırır.

AR-nın Konstitusiyasında beynəlxalq hüquq sənədlərindən fərqli olaraq, fikir azadlığı, vicdan və din azadlığı ilə deyil, söz azadlığı ilə bir maddədə verilmişdir. Söz azadlığı isə beynəlxalq hüquqi sənədlərdə ayrıca maddədə təsbit edilib. Konvensiyanın mətnini hazırlayan mütəxəssislər hər kəsin öz fikrində qalmaq hüququnu belə fikri ifadə etmək hüququndan fərqləndirmişlər. Onların fikrinə görə həmin hüquqlar müxtəlif xarakter daşıyır. Belə ki, "əgər öz fikrinə malik olmaq azadlığı (fikir azadlığı) hər kəsin həyatının mənəvi tərəfinə aiddirsə, həmin fikirləri ifadə etmək azadlığı isə (söz azadlığı) hər kəsin həyatının ictimai tərəfinə aiddir". Milli qanunvericilikdə isə bu, yəqin ki, fikir azadlığını söz azadlığına daha yaxın olduğu qənaətinə gəldiklərinə görə, onları bir maddədə əhatə etmişlər.

Konvensiyanın 10-cu Maddəsinin təminatı altına düşən hüquqlar Konstitusiyanın 47 və 50-ci Maddələrində təsbit edilmişdir. Söz azadlığı 47-ci maddənin 1-ci hissəsində, mətbuat azadlığı 50-ci Maddənin 2-ci hissəsində, məlumat almaq və yaymaq hüququ isə 50-ci Maddənin 1-ci hissəsində verilmişdir. Konstitusiya eyni zamanda irqi, milli, dini, sosial ədavət və düşmənçilik oyadan təşviqat və təblipatı qadağan edir (47-ci Maddənin 3-cü hissəsi). Konstitusiya ilə kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən, mətbuatda dövlət senzurası qadağan edilmişdir (50-ci Maddənin 2-ci hissəsi). Bu məsələlər söz azadlığının əhatə dairəsi haqqında aydın təsəvvür yaradır. Bununla yanaşı ayrı-ayrı elementlərin təhlili zamanı Məhkəmə təcrübəsinə istinad etmək zəruri hesab edilməlidir.

Ölkəmizdə mətbuat azadlığı və informasiya əldə etmək hüquqları ilə bağlı milli qanunvericiliyimiz Avropa Konvensiyasına uyğunlaşdırılmışdır. 2009-cu ildə Konstitusiyaya referendum yolu ilə yeni əlavələr və dəyişikliklər edildi. Bu dəyişikliklərin bir hissəsi mətbuat azadlığı ilə bağlıdır.

Məlumat azadlığı qarşı tərəfin də hüquqlarına hörmətlə yanaşılmasını tələb edir. Məsələn, Konstitusiyanın 50-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, hər kəsin kütləvi informasiya vasitələrində dərc edilən və onun hüquqlarını pozan və ya mənafeələrinə xələl gətirən məlumatı təkzib etmək və ya ona cavab vermək hüququna təminat verilir. "Məlumat azadlığı haqqında" qanunun 1-ci maddəsinə görə, hər kəsin istədiyi məlumatı qanuni yolla axtarmaq, əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq azadlığı var. 5-ci maddədə isə məlumat azadlığının həyata keçirilməsinin əsas prinsipləri müəyyən edilmişdir. Bu prinsiplər məlumat azadlığının təmin edilməsi; məlumatın açıqlığı və onun mübadisinin azadlığı; məlumatın obyektivliyi, tamlığı və həqiqiliyi; məlumatın axtarılması, əldə edilməsi, istifadə olunması, yayılması və qorunmasının qanuniliyi və sairidir.

"İnformasiya əldə etmək haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsi məlumat əldə etmək hüququnun sərbəst, maneəsiz və hamı üçün bərabər şərtlərlə, açıq cəmiyyətin və demokratik hüquqi dövlətin prinsipləri əsasında təmin edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyənləşdirir, eləcə də ictimai vəzifələrin yerinə yetirilməsinə vətəndaşlar tərəfindən nəzarət olunmasına şərait yaradır. "Kütləvi informasiya vasitələri haqqında" Qanunun ilk maddəsində isə deyilir: "Azərbaycan Respublikasında kütləvi informasiya azad-
dır. Kütləvi informasiya azadlığı vətəndaşların qanuni yolla informasiya axtarmaq, əldə etmək, hazırlamaq, ötürmək, istehsal etmək və yaymaq hüququna dövlət tərəfindən təminat verilməsinə əsaslanır. Kütləvi informasiya vasitələrinin təsis olunması, onlara sahiblik, onlardan istifadə, onların idarə olunması, kütləvi informasiyanın axtarılması, əldə edilməsi, hazırlanması, ötürülməsi, istehsalı və yayımı Azərbaycan Respublikasının kütləvi infor-

masiya vasitələri haqqında qanunvericiliyində nəzərdə tutulan hallardan başqa, məhdudlaşdırıla bilməz.

Konstitusiyanın 32-ci maddəsinə edilən əlavəyə görə, qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla heç kəs video çəkilişinə, səs yazısına və digər bu cür hərəkətlərə məruz qoyula bilməz. Hüquqi baxımdan bu əlavə, yəni icazə almadan video, foto səkiləş işinə məhdudiyyət qoyulması konstitusiyanın 32-ci maddəsində təsbit olunmuş, yəni əvvəlki ikinci bənddə təsdiq olunmuş şəxsi və ailə həyatına hörmət edilməsi hüququnun beynəlxalq səviyyədə tanınmış məzmunundan irəli gəlidiyi ilə izah olunur. Əsas Qanuna edilən bu dəyişiklik müvafiq qanunlarda da ("Mətbuat azadlığı haqqında", "Qanuni əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" və "Kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat fəaliyyəti haqqında") öz əksini tapdı.

AR Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, akademik R.Mehdiyevin ictimaiyyət tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanan «Azərbaycanın efir məkanı: problemlər və vəzifələr» məqaləsində Azərbaycan mətbuatının keçdiyi inkişaf yolu, qarşıda duran vəzifələr, mövcud problemlərin həlli yolları təhlil edilir. Belə bir fikir önə çəkilir ki, ictimai fikrə təsir imkanları geniş olan kütləvi informasiya vasitələri ana dilinin inkişafı, milli adət-ənənələrimizin qorunub saxlanılması, ictimai şüurun və beynəlxalq aləmdə ölkə haqqında təsəvvürün formalaşması istiqamətində söyləmələri daha da artırılmalıdır (2, 2).

Avropa Şurası qarşısında götürülmüş öhdəliyə uyğun olaraq, 2005-ci ilin 29 avqust tarixində Azərbaycanda ictimai televiziyanın fəaliyyətə başlamasını da müstəqil dövlətimizin söz və mətbuat azadlığı, plüralizm ənənələrinin inkişafı istiqamətində qazandığı ən mühüm nailiyyətlərdən biri kimi xüsusi vurğulamalıyıq. Bütün demokratik cəmiyyətlərdə ictimai televiziya və radionun mövcudluğu demokratiyanın inkişaf səviyyəsinin zəruri meyarı kimi qəbul olunur. Avropanın həm Qərb, həm də sosialist düşərgəsindən çıxmış ölkələrində ictimai televiziya fəaliyyət göstərir. İctimai yayımın əsas məqsədi cəmiyyətin bütün sosial təbəqələrinin mənafeyini obyektiv, tarazlı və qərəzsiz əks etdirmək, habelə müxtəlif sahələrdə maarifləndirmə aparmaqdır. Məlumdur ki, özəl televiziya konkret məqsədi müəyyən kommersiya fəaliyyətini genişləndirmək və gəlir əldə etməkdir. Dövlət televiziyasının məqsədi isə dövlətin qərarlarını, siyasətini təbliğ etmək, dövlət orqanlarının fəaliyyətini işıqlandırmaqdır. Cəmiyyətə isə elə bir yayım forması lazımdır ki, orada tam neytral, liberal, siyasi oriyentasiyadan azad verilişlər nümayiş olunsun. İctimai televiziya da məhz belə KİV olmaqla, ictimai fikir və düşüncəni özündə əks etdirir.

Ümumiyyətlə, televiziya plüralizmin tətbiqinə daha çox imkan yaradan bir vasitədir. Bu da, əsasən, informasiya ilə yerinə yetirilir. Elə ona görədir ki, "televiziyanın ictimai funksiyaları arasında informasiyanın önə çıxmasının bu vasitənin məlumatlandırma işində böyük yeri" (3, 13) olduğunu bütün nəzəriyyəçilər qəbul edir. Bu funksiyaları ictimai teleradio daha müstəqil həyata keçirir. Avropa Şurası ictimai teleradionun mahiyyətini izah edərək göstərir ki:

"Bu televiziya cəmiyyət üçün nəzərdə tutulur; bu televiziyanı cəmiyyət maliyyələşdirir; bu televiziya cəmiyyət nəzarət edir" (4, 109).

Aydındır ki, "demokratik dəyərləri yalnız müstəqil, azad jurnalistika formalaşdırır". Azad jurnalistika sistemində ictimai teleradio ilkin yer tutur. "Son illərdə davamlı inqilabi sıçrayış prosesi yaşayan televiziya sistemində" ictimai televiziyanın əvəzsiz rolu onun müstəqilliyi ilə də izah edilir.

İstər dövlətin media siyasəti, istər Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında KİVİDDF-nin, istərsə də Azərbaycan MŞ-nin fəaliyyəti daha ciddi uğurlara imza atılacağından xəbər verir. Mövcud istiqamətdə həyata keçirilən kompleks fəaliyyət daha tutarlı

nəticələr əldə etməyə imkan verəcək. Ölkəmizin sürətlə inkişaf etdiyi, cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin yeniləşdiyi müasir dövrdə kütləvi informasiya vasitələrinin qarşısında yeni vəzifələr dayanır. Azərbaycan mətbuatı da bu vəzifələri dövlətin yüksək səviyyədə diqqət və qayğısı nəticəsində ardıcıl olaraq yerinə yetirir. Mətbuatın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, iqtisadi müstəqilliyinin gücləndirilməsi prioritet məsələlərdəndir. 2010-2011-ci illərdə Kütləvi İnformasiya Vasitələrinə Dövlət Dəstəyi Fondu aparıcı KİV-lərə maliyyə yardımları ayırdı. Şübhəsiz ki, bu, media orqanlarının fəaliyyətinə çox müsbət təsir göstərdi. Reallaşdırılan tədbirlərin növbəti illərdə də davam etdirilməsi mövcud nəticənin qazanılmasına kömək edəcək, bunun üçün münbit zəmin formalaşdıracaq.

Kütləvi informasiya vasitələri hakimiyyət strukturları ilə bilavasitə bağlıdır və bunlar bir-birilə qarşılıqlı əlaqə kəsb edir. KİV siyasətin ayrılmaz tərkib hissəsidir. İctimai fəaliyyətin digər növləri ilə müqayisədə siyasət xüsusi məlumat mübadiləsi vasitələrinə daha çox ehtiyac duyur. Belə ki, iqtisadiyyat bazar tənzimləməsi zəminində adamların qarşılıqlı fəaliyyətinin bilavasitə formaları əsasında fəaliyyət göstərə bilər. Siyasət isə ünsiyyətin dolayısı formaları və hakimiyyət, daşıyıcıları arasında xüsusi əlaqə vasitələri olmadan mümkün deyildir. Bu hər şeydən əvvəl, siyasətin təbiəti ilə bağlıdır. Adamların ixtisaslaşdırılmış ünsiyyət formaları qrup məqsədlərinin və mənafeələrinin reallaşdırılması baxımdan zəruridir.

İnkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsi göstərir ki, cəmiyyəti narahat edən problemlərin çevik diskussiya, polemika və müzakirələr yolu ilə həllində İctimai Televiziyanın rolu böyükdür. İctimai Televiziyanın proqramları cəmiyyətin bütün üzvlərinin istiqamətlənməsinə xidmət edir, onların sosial birləşməsinə şərait yaradır, bütün fərdlərin, qrupların və icmaların integrasiyasına təkan verir. İctimai Televiziya qərəzsiz və müstəqil informasiya yayımını təmin edir. Cəmiyyətdə özünü göstərən etnik və mədəni müxtəliflik məqamları ilə bağlı qarşılıqlı anlaşma və tolerantlığa nail olmaq məqsədilə çeşidli fəlsəfi ideyaların və dini etiqadların əks etdirilməsinə çalışır. İctimai Televiziyanın proqramları müxtəlif milli və Avropa mədəni dəyərlərinin qavranılmasına və qiymətləndirilməsinə kömək göstərir. Parlament seçkiləri ərəfəsində yeni müstəqil elektron kütləvi informasiya vasitəsinin fəaliyyətə başlaması ölkədə siyasi plüralizmin dərinləşdirilməsi prosesinə xidmət etməklə yanaşı, insanların seçim imkanlarını da genişləndirdi. Adətən, seçkilərlə bağlı siyasi ehtirasların qızışması mətbuata müəyyən problemlər yaratsa da, 2005-ci ilin parlament seçkiləri kampaniyası dövründə Azərbaycanda nəşr olunan kütləvi informasiya vasitələri hansısa ciddi əngəllərlə üzləşmədilər. Əksinə, respublikada söz və mətbuat azadlığının yüksək səviyyədə təmin olunması mətbuata kampaniyanı əvvəldən axıradək izləməyə, uğurlarla yanaşı, nöqsan və çatışmazlıqları da göstərməyə imkan yaratdı. Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin seçkilərlə bağlı imzaladığı 11 may və 25 oktyabr tarixli sərəncamları kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyətinə münbit zəmin formalaşdırdı. Seçkiqabağı təşviqat kampaniyasının yaratdığı imkandan yararlanan nüfuzlu qəzet və televiziya reklamları hüququ ilə deputatlığa namizədlərin çıxışlarına geniş yer verildilər – bu, onların maddi vəziyyətinə də müsbət təsir göstərdi. Bir sözlə, parlament seçkiləri kampaniyası öz demokratikliyi ilə ölkədə söz və mətbuat azadlığının inkişafına da mühüm töhfə oldu.

Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev ölkədə azad sözün, mətbuatın qarantı kimi çıxış edir və bunu əməli işi ilə təsdiqləyir. Cənab İlham Əliyev hər zaman bildirir ki, siyasi əqidəsindən və baxışlarından asılı olmayaraq hər bir jurnalist və mətbuat işçisinin hüquqları dövlət tərəfindən qorunur. Bütün bu və digər problemlərə rəğmən, Azərbaycan mətbuatının perspektivi ilə bağlı düşüncələr yetərinə ürəkaçan mənzərə yaradır.

Son 10 ildə həyata keçirilən islahatların nəticəsi olaraq bu gün Azərbaycanda söz və mətbuat azadlığı sahəsindəki mövcud vəziyyət qabaqcıl demokratik ölkələrlə müqayisə edilə bilər. Respublikada mətbu nəşrlərin sərbəst fəaliyyətinə, jurnalistlərin öz iradələrini azad ifadə etməsinə bütün hüquqi imkanlar yaradılıb. 2003-cü ildə xalqın iradəsi ilə prezident seçilərək səlahiyyətlərinin icrasına başlayan cənab İlham Əliyev respublikada söz və mətbuat azadlığını demokratiyanın fundamental prinsipi kimi qəbul edir. Dövlət başçısı milli mətbuatın qabaqcıl dövlətlərin mütərəqqi ənənələrinə əsaslanmaqla, eyni zamanda, xalqın tarixi-milli xüsusiyyətlərini qorumaqla inkişaf etməsini vacib sayır. 2005-ci ildə Azərbaycan Prezidentinin milli mətbuatın yaranmasının 130-cu ildönümünün qeyd olunması ilə bağlı xüsusi fərman imzalaması da bunun əyani ifadəsi oldu. Bu, eyni zamanda, ölkədə söz və mətbuat azadlığına dövlət başçısı səviyyəsində verilən yüksək təminat idi. 2005-ci il 21 iyul tarixində “Azərbaycan mətbuat işçilərinin təltif edilməsi haqqında”, “Azərbaycan mətbuat işçilərinə fəxri adların verilməsi haqqında”, habelə “Kütləvi informasiya vasitələrinə maliyyə yardımı göstərilməsi haqqında” sərəncamlar imzalayan cənab İlham Əliyev jurnalistlərin əməyinə yüksək qiymət verdiyini, onlara arxa, dayaq olduğunu əməli şəkildə sübuta yetirdi. Bu sərəncamlar əsasında milli mətbuatın ilk qaranquşu olan “Əkinçi” qəzetinin 130 illik yubileyi respublikanın bütün bölgələrində yüksək səviyyədə qeyd olundu, jurnalistlər mükafatlandırıldı, onlara fəxri adlar, habelə Prezident təqaüdləri verildi. 20-yə yaxın qəzetə dövlət büdcəsindən pul vəsaiti ayrılması da ölkə başçısının mətbuata bayram sovgatı oldu. İyulun 21-də “Gülüstən” sarayında keçirilən təntənəli mərasimdə çıxış edən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanda söz və mətbuat azadlığının inkişafında maraqlı olduğunu, bunun üçün üzərinə düşən bütün vəzifələri həyata keçirəcəyini növbəti dəfə bəyan etdi. Qəzetlərin “Azərbaycan” nəşriyyatına olan və 2001-ci ildə müəyyən dövrə qədər dondurulan borclarının dövlət büdcəsindən ödənməsi barədə Azərbaycan Prezidentinin 2006-cı ilin əvvəlində imzaladığı sərəncam da dövlət rəhbərinin milli mətbuatın, mətbuat azadlığının inkişafı ilə bağlı öz bəyanatlarına sadıqlığının daha bir göstəricisidir.

Beləliklə, etiraf olunmalıdır ki, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan hüquqi dövlət quruculuğu və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması prosesinin ayrılmaz tərkib hissələrindən biri də məhz bu sahədə liberallığın maksimum təmin edilməsindən ibarətdir. Təsadüfi deyil ki, söz və mətbuat azadlığı AR qanunlarında fundamental insan hüquqları sırasında təsbitlənib. 15 oktyabr 2003-cü ildə İlham Əliyevin Prezident seçilməsi ilə ölkə həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, söz və mətbuat azadlığı sahəsində də geniş perspektivlər açılib. Mətbuatın demokratik keyfiyyətləri daha qabarıq şəkildə özünü büruzə verir. Bu gün Prezident cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu yolu ilə gedən müstəqil respublikamızda vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması, insanların azad, sərbəst yaşaması, qanunun aliliyinin təmin edilməsi üçün ən yüksək tələblərə cavab verən normativ-hüquqi baza yaradılmaqdadır. Azərbaycanda Qərb standartlarına cavab verən KİV-nin mövcudluğu bu reallığın nəticəsi olaraq qiymətləndirilə bilər.

«Mən bu fikirdəyəm ki, ölkəmizin davamlı və uzunmüddətli inkişafı, bütün digər cəhətlərlə yanaşı, ilk növbədə, demokratiyanın inkişaf səviyyəsindən və hər bir vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsindən asılıdır» söyləyən Prezident İlham Əliyev ölkədə insan hüquqlarının, söz, mətbuat, vicdan azadlığının qorunmasına xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır. Son illər ölkədə keçirilən prezident, parlament, bələdiyyə seçkilərinin demokratiyanın tələblərinə tam uyğun gəlidiyi beynəlxalq aləmdə təqdir olunur. Seçki prak-

tikasının təkmilləşdirilməsinə dair sərəncamları ilə siyasi kampaniyalar zamanı obyektivliyin, şəffaflığın təminatına nəzarəti gücləndirən Prezident İlham Əliyevin qətiyyətinin nəticəsi olaraq «exit-poll» təcrübəsi Azərbaycanda ilk dəfə tətbiq olundu. Xalqın ümumi rəyinin ifadəsi olan səsvermənin nəticələrinin «exit-poll»un nəticələri ilə eynilik təşkil etməsini demokratiyanın təntənəsi adlandıran beynəlxalq müşahidəçilər Azərbaycan təcrübəsini digər dövlətlər üçün nümunə göstərirlər. Seçkilərin şəffaflığının təmin edilməsi məqsədilə barmağın rəngsiz mürəkkəbə boyanması, seçki məntəqələrində veb-kameraların quraşdırılması da təqdir olunur. Bu fikir xüsusi vurğulanır ki, Azərbaycan demokratik seçki keçirməyə qadirdir. Seçki Məcəlləsində mütəmadi olaraq yeniliklərin öz əksini tapması üçün əlavə və dəyişikliklərin edilməsi, seçki praktikasının təkmilləşdirilməsinə dair sərəncamların imzalanması buna bariz nümunə kimi göstərilir. Sonuncu keçirilən bələdiyyə seçkiləri ölkəmizin demokratik inkişaf yolunda növbəti addımı kimi dəyərləndirildi.

Sonuncu referendumda Konstitusiyaya edilən əlavə və dəyişikliklərin böyük əksəriyyəti insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasına xidmət edir. Bu dəyişikliklərə əsasən, insan hüquqlarının qorunmasının yeni mexanizmləri müəyyənləşdirilir.

Cənab İlham Əliyevin demokratik dəyərlərin inkişafı istiqamətindəki böyük dəyər kəsb edən fəaliyyəti haqqında tarix elmləri doktoru, professor Əli Həsənovun fikirləri də çox maraqlıdır: “Azərbaycanda demokratiyanın inkişafı əsas insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, siyasi plüralizmin, söz və ifadə azadlığının təmin olunması Prezident kimi cənab İlham Əliyevin fəaliyyətində mühüm yer tutur. Onun dövlət başçısı kimi fəaliyyətinin üç ili müddətində bu sahədə qəbul edilmiş qərarlar özünün ardıcılığı ilə, yeniliyi və cəsarətliliyi ilə seçilir. Prezident demokratiyanı birinci növbədə iqtisadi azadlıq, mülkiyyət toxunulmazlığı, məhkəmələrin müstəqilliyi kimi qəbul edir...” (5, 71-72).

Demokratik prinsiplər, plüralist dəyərlər donuq, eyni vəziyyətdə qalan anlayışlar olmayıb daim təkmilləşməyə, yeniliyə meyilli olurlar. Odur ki, Azərbaycanda qərarlaşan demokratik dəyərlər tədricən təkmilləşərək yeni keyfiyyətdə təzahür edir. Əsas cəhət isə, demokratik dəyərlərin təşəkkülü və təkmilləşməsi üçün kifayət qədər əlverişli mühitin yaradılmalıdır. Beləliklə, demokratik dövlət quruculuğu ölkədə demokratik dəyərlərin geniş tətbiq olunmasını tələb edir.

Müasir dövr informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı ilə əlamətdardır. Avropaya integrasiya siyasəti həyata keçirən Azərbaycan dünyanın ən qabaqcıl ölkələrinin bu və ya digər sahələrdə əldə etdiyi təcrübəni öyrənməyə, onu tətbiq etməyə çalışır. Prezident İlham Əliyev müxtəlif beynəlxalq təşkilatlara üzvlüyə daxil olmanın məcburi deyil, könüllü olduğunu və bunun səbəbini Azərbaycanda olan meyarların dünyanın ən qabaqcıl ölkələrinin meyarlarına uyğunlaşa bilməsi ilə izah edir. Azərbaycanın 2001-ci il yanvarın 17-də demokratik prinsiplərin inkişafı ilə məşğul olan Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul olunması bir daha Azərbaycan dövlətinin sivil dəyərlərə hörmətlə yanaşmasını, bunu sözdə deyil, əməli işdə sübut etməsini təsdiqləyir.

Bütünlükdə İlham Əliyevin davam edən prezidentliyi müddətində mətbuatın azad fəaliyyətinə siyasi-hüquqi təminatı təhlil edərkən belə qənaətə gəlmək olur ki, dövlətin informasiya siyasətinin həyata keçirilməsində əsas məqsədinə ilk növbədə KİV-lərin və İnternetin əhalini, sosial institutları və dövləti obyektiv məlumatlandırma funksiyasını effektiv yerinə yetirə bilən; tərbiyəvi və maarifləndirici proqramları reallaşdıran; ictimai-siyasi qüvvələr üçün integrasiya və səfərbərlik olan; dövlət hakimiyyətinin fəaliyyətinə effektiv nəzarət məsələsini yerinə yetirən hüquqi, siyasi, iqtisadi, mədəni və texnoloji institutların yaradılması aiddir.

Söz azadlığı və informasiya hüquq siyasətində milli maraqlar arasında harmoniya axtarışı müxtəlif texnologiyaların və müasir media söz azadlığının hüquqi tənzimlənməsinə səmərəli yanaşmanın institusional təhlilini nəzərdə tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. Mətbuat qanunvericiliyi və təcrübə. Bakı: Hüquq maarifçiliyi cəmiyyəti, 2001, 684 s.
2. Mehdiyev R. Azərbaycanın efir məkanı: problemlər və vəzifələr "Azərbaycan" qəzeti, 1 oktyabr, 2009
3. Əliyev Ə. İnsan hüquqlarının beynəlxalq-hüquqi müdafiəsi. Bakı: Azərbaycan Hüquqşünaslar Assosiasiyası, 2009, 490 s.
4. Mehdiyev R. Azərbaycan: tarixi irs və müstəqillik fəlsəfəsi / red.: İ. Vəliyev, K. Muxtarov. Bakı: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyatı, 2001, 276 s.
5. İlham Əliyev. İqtibaslar və təhlil / Elmi redaktor və ön sözün müəllifi fəlsəfə elmləri doktoru, prof. R.Mehdiyev. Bakı: "Azərbaycan", 2006, 328 s.

ВУГАР РАГИМЗАДЕ

Доктор философии по политическим наукам

ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СВОБОДНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕССЫ

В статье указывается что, информационная политика государства направлена на последовательное и полное обеспечение свободы слова, мысли и информации, права граждан на получение информации, отраженных в Конституции Азербайджанской Республики. Анализируя политико-правовое обеспечение свободной деятельности прессы в современный период можно прийти к такому заключению, что к основным целям в осуществлении информационной политики государства в первую очередь относится создание юридических, политических, экономических, культурных и технологических институтов, способных эффективно выполнить функцию СМИ и Интернета объективно информировать население, социальные институты и государство; реализующих воспитательные и просветительские программы; являющихся интеграцией и мобилизацией для общественно-политических сил; выполняющих вопросы эффективного контроля за деятельностью государственной власти.

VUGAR RAHIMZADE

Ph.D. on Political Sciences

POLITICAL AND LEGAL SECURITY OF THE FREE PRESS

The article points out that the information policy of state aimed at ensuring consistent and complete freedom of speech, thought and information, the right citizens to obtain information, as reflected in the Constitution of the Republic of Azerbaijan. Analyzing the political and legal security of a free press in the modern period can come to the conclusion

Tarix və onun problemləri, № 3 2013

that the main objectives in the implementation of the national policy in the first place are the creation of legal, political, economic, cultural and technological institutions that can effectively perform the function of the mass media and the Internet objectively inform the population, social institutions and the State; implement educational and awareness programs; to be integrated and mobilized for social and political forces; to perform effective control over the activities of the government.

Rəyçilər: s.e.d.G.İbrahimova, , t.e.d.A.C.İsgəndərov

***Bakı Dövlət Universiteti "Mənbəşünaslıq, tarixşünaslıq və metodika" kafedrasının
25.04.2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (pr. №07).***